

Indst. S. E.

(1918)

Indstilling fra militærkomiteen angaaende nybygning for marinen ved private verksteder.

(Hovedp. XII B, kap. 4).

Til Stortinget.

I tillæg 3 til indst. S. II for iaar bebudet militærkomiteen at den i særskilt indstilling vilde behandle nærværende sak.

Til belysning av sakens historie henvises til nedenstaaende:

1. Utdrag av militærkomiteens indst. S. LII B 1916.

»Der blev i 1912 bevilget kr. 16,2 mill. til nybygning for flaaen.

Da dette beløp paa grund av forhold ved krigen ikke kunde komme til anvendelse efter sin oprindelige bestemmelse (til kystforsvarsskibe og U-baat), foreslog regjeringen i st. prp. nr. 114 for 1915, at en del av dette beløp skulde anvendes til anskaffelse av:

- a. 4 større undervandsbaater,
- b. 2 større torpedobaater,
- c. 3 kanonbaater,
- d. flyvemateriel,
- e. minemateriel.

De ovennævnte fartøier var forutsat bygget ved marinens verft og private verksteder inden landet. Der forelaa imidlertid i propositionen ikke oplysninger om, hvor og hvorledes bygningen skulde foregaa, likesom saken i sin almindelighet ikke var utredet,

hvorfor militærkomiteen i sin indstilling (kfr. indst. S. LVI for 1915) uttalte, at efter hvad der forelaa maatte nybygningsspørsmålet siges endnu ikke paa langt nær at være kommet ut over forberedelsesstadiet, eller at være modent til avgjørelse av Stortinget, og indstillet paa, at regjeringen skulde anmodes om paany at forelægge saken for Stortinget, men at den indtil saa kunde ske skulde være bemyndiget til at iverksætte nybygning av krigsskibe m. v. i den utstrækning inden beløpets ramme, som maatte ansees paakrævet, for at forsinkelse kunde undgaaes.

Samtidig foreslog komiteen, at beløpet skulde tillægges overskuddet av den under 6te juli 1914 besluttede ekstraordinære forsvarsskat i den utstrækning, at den i 1912 bevilgede sum kr. 16,2 mill. blev ubeskaaret til anvendelse efter forutsætningen, idet det hadde vist sig, at efter de foreliggende forslag var denne sum beskaaret med ca. 3 mill. kroner, der var disponert til andre formaal.

Stortingets beslutning under 17de august 1915 blev i overensstemmelse hermed nemlig:

»Regjeringen anmodes om for Stortinget at fremlægge forslag til anvendelse av restbeløpet kr. 10 366 000,00, tillagt renter av

de paa byggekontrakterne for de to kystforsvarsskibe og en undervandsbaat utbetalte beløp samt i tilfælde overskuddet av den av Stortinget under 6te juli 1914 besluttede ekstraordinære forsvarsskat, til nybygning m. v. for flaaen. Det er forutsætningen, at nævnte overskud kun skal anvendes til dækning i den utstrækning, som er nødvendig, for at de i 1912 til nybygning for flaaen bevilgede 16,2 millioner kroner i sin helhet blir anvendt til saadan nybygning m. v.

Indtil saa kan ske, bemyndiges regjeringen til at iverksette nybygning av krigsskibe og anskaffelse av minemateriel og flyvemateriel for flaaen i den utstrækning, som maatte findes paakrævet inden beløpets ramme.

Av den foreliggende proposition sees, at regjeringen ved kongelig resolution av 10de december 1915 i henhold til nævnte bemyndigelse har besluttet paabegyndt bygning og anskaffelse av det ovenfor nævnte materiel for 13 mill. kroner.

Fartøierne er bestemt at skulle bygges dels ved marinens verft, men hovedsagelig ved private verksteder.

Angaaende kontrakter, byggetid m. v. er der i propositionen, pag. 29 o. flg., hvortil henvises, git en del opplysninger.

Endvidere har komiteen paa henvendelse til departementet mottat en skrivelse av 23de juni d. a. med bilag saalydende:

»I anledning av den ærede komites skrivelse av 19de ds. oversendes vedlagt de oprettede kontrakter angaaende den iverksatte ekstraordinære nybygning for marinen.

Da disse dokumenter er orginalkontrakter har man tillatt sig at vedlægge en kvittering, der bedes tilbakesendt i undertegnet stand, likesom man tør anmode om at faa dem tilbakesendt saa snart som efter omstændighetene mulig.

Angaaende byggematerialer skal bemerkes:

▲ Av materialer til de 4 undervandsbaater, som er kontrahert ved Thune—Kaldnæs er plater til de indre og yttre skrog bestilt i Tyskland. Spantematerialer av de dimensioner som fordres samt tyndere plater kan derimot efter nøiere foretagne undersøkelser ikke skaffes fra Tyskland, hvilket byggefirmaerne hadde gjort sig haab om. De maa derfor efter al sandsynlighet nu tages fra Amerika.

Som det tør være den ærede militærkomite bekjendt er vanskelighetene ved at skaffe skibsbygningsmaterialer til landet meget

store. Tyske verker gir prompte anbud paa kort levering, men utførselen støter paa mange hindringer. Eksempelvis skal nævnes at materialerne til 3 torpedobaater blev bestilt i Tyskland i januar iaar paa 8 ukers levering. Trods mange purringer er imidlertid endnu ingen materialer mottat.

Engelske verker lykkes det i det hele tat ikke at faa tilbud fra.

Amerikanske verker er istand til at levere og synes at overholde fristen, men der forarsaker til gjengjæld jernbanetransporten store vanskeligheter.

Det har lykkedes at faa til landet samtlige skibsbygningsmaterialer til de undervandsbaater, som bygges paa verftet i Horten.

Av de foreliggende opplysninger fremgaar, at de 2 torpedobaater skal bygges under samvirken av marinens verft og Hamar jernstøperi, og at de kan paaregnes færdige om 3 à 4 aar.

De to kanonbaater skal bygges under samvirken av A/S Thunes verksted, Kristiania og Kaldnæs verksted, Tønsberg. De skal leveres henholdsvis juli og oktober 1917.

De 4 u-baater skal bygges under samvirken av Thune og Kaldnæs.

Efter kontrakten skal den første baat være færdig til prøve 25 maaneder, efterat skrogmaterialerne er ankommet til Kaldnæs; de øvrige 3 baater skal leveres med 6 maaneders mellemrum, efterat den første er avlevert.

Bestillingen skal saaledes i sin helhet ikke være effektivt før 43 maaneder efter materialernes ankomst. Som det fremgaar av departementets ovennævnte skrivelse er imidlertid disse materialer for tiden dels ikke ankommet, dels endnu ikke bestilt, og der foreligger ingen opplysning om, naar materialene kan haabes at ankomme.

U-baatene skal bygges efter det amerikanske Electric Boat Co.s type, med hvilket firma departementet har avsluttet kontrakt om etterbygning av dets u-baater.

Vilkaarene ifølge kontrakten er i hovedtrekkene disse:

E. B. Co. leverer arbeidstegninger, spesifikationer m. v. og yder den assistanse, som trænges for bygningen, bl. a. ved at la eu

inspektør med stab være tilstede og tilse bygningen av første baat.

Herfor er stipulert en godtgjørelse av £ 15 000 i 3 terminer foruten særlig godtgjørelse for enkelte utgifter forøvrig.

Hvis baatene ikke oppfyller fordringerne med hensyn til fart, er fastsat bøter efter en bestemt skala. Det samlede ansvar er dog begrenset til den ovennævnte sum £ 15 000.

Komiteen har ikke anledning eller kompetanse til at underkaste kontrakterne nogen kritisk gjennomgaaelse i detalj. Man skal kun nævne nogen punkter som delvis ikke er behandlet i propositionen og som man har fæstet sig ved.

1. Leverancetiden for de 4 u-baater er som ovenfor nævnt ikke gjort løpende fra kontraktens underskrift eller knyttet til andet fast tidspunkt, men til materialernes ankomst.

Der sees ikke efter kontrakterne at være adgang for departementet til under nogen betingelse at faa disse ophævet, hvor længe end materialernes ankomst skulde trække ut.

I kontrakten for de 2 kanonbaater er der vistnok bestemt en fast leveringstid, men samtidig er »forsinket leverance av materialer« opført som gyldig grund for forsinkelse, saaledes at leverancetiden ogsaa for disse baaters vedkommende i virkeligheten er gjort avhengig av samme omstændighet.

2. I propositionen anføres, at kontraktsprisen for de 4 u-baater er 1,6 million kroner pr. baat.

Det sees imidlertid av kontrakten, at prisen skal beregnes saaledes, at Thune til sine og Kaldnæs's samlede utgifter vedkommende baatene faar en avance av 15 pct. som fortjeneste. Dog skal den samlede pris for den hele leverance ikke overstige kr. 6,2 millioner. (Staten leverer selv et sæt motorer til kr. 200 000,00).

Dersom den saaledes beregnede samlede pris skulde bli mindre end maksimalprisen, skal Thune i tillæg til den beregnede pris faa utbetalt $\frac{7}{10}$ av differansen.

3. Hvad betalingsvilkaarene forøvrig angaar, da sees for kanonbaatens vedkommende at indbetalingsterminene som vanlig er gjort avhengig [av arbeidets fremadskriden (undtagen for første termin, der erlægges ved kontraktens underskrift)].

For u-baatens vedkommende sees derimot alle de tre første terminer at løpe fra dagen for kontraktens avslutning, saaledes at de tre første terminer (kr. 1,8 millioner for de 4 baater tilsammen) nu er forfaldne og maa antages utbetalt uten at baatene er paabegyndt.

4. I propositionen er nævnt en del nyanlæg (kaianlæg, slip m. v.), som Thune vil bygge for at utføre bygning av u-baater og mindre fartøier for marinen. Av kontrakten fremgaar, at disse nyanlæg er beregnet at koste ca. kr. 850 000,00, hvorav 25 pct. (kr. 212 500,00) skal medregnes i de utgifter, som skal godtgjøres Thune.
5. Hvad angaar maskinerierne (motormaskiner) i de 4 u-baater og de to kanonbaater, da er i propositionen kun anført, at de skal utføres av Thune.

Det fremgaar imidlertid av kontrakterne, at departementet har forbeholdt sig at levere et sæt (2 motormaskiner), og at Thune skal levere de øvrige 3 sæt (6 maskiner) efter samme model.

Det sæt, som skal leveres av departementet, er bestemt bygget av firmaet Gebrüder Sulzer (Schweiz) efter systemet Sulzer-Diesel, med hvem departementet har sluttet kontrakt saavel om denne leverance, som om ret til efterbygning.

Der blev av militærkomiteen ifjor gjort bemerkning ved, at det heromhandlede nybygningsspørsmål for flaaen ikke var behandlet av samtlige de myndigheter, der vanligvis uttaler sig om denslags spørsmål. Hverken reguleringskommissionens eller den tekniske fælleskommissions uttalelse forelaa, mens chefen for u-baat avdelingen og de 4 u-baatchefer hadde anbefalt en anden type av u-baater. Heller ikke i den iaar foreliggende proposition kan spørsmålet sees at

være behandlet av marinens reguleringskommission eller den tekniske fælleskommission.

Avslutningen av de heromhandlede kontrakter paa det daværende tidspunkt (i slutningen av december 1915) synes især for ubaatenes vedkommende mindre heldig.

Baatene er endnu — efter 7 maaneders forløp — ikke paabegyndt, mens samtidig leverancetiden er meget lang og tidspunktet, fra hvilken den skal begynde at løpe (materialernes ankomst), endnu ikke indtraadt. Og der vites intet bestemt om, naar saa kan ske.

Det maa ansees utelukket, at de heromhandlede baater med hensyn til konstruktion m. v. i væsentlig grad skal kunne nyde godt av de talrike erfaringer, som krigen medfører.

Komiteens indstilling ifjor, paa grundlag av hvilken Stortingets bemyndigelse for administrationen blev git, forutsatte at denne bemyndigelse kun skulde benyttes for at undgaa forsinkelse. Forøvrig var administrationen anmodet om paany at forelægge saken for Stortinget.

Det kan ikke indsees, at nogen forsinkelse av betydning vilde ha været forvoldt, om man hadde ventet de faa uker, til Stortinget traadte sammen.

Da departementet imidlertid har handlet efter given bemyndigelse, finden komiteens flertal at kunne indstille overensstemmende med propositionen.

Komiteens medlem Løvold beklager, at der ikke straks efter den europæiske krigs begyndelse blev iverksat nybygning for marinen. Den utilfredsstillende stilling nybygningsspørsmålet staar i nu, har sit utspring heri «

2. Utdrag av forsvarsdepartementets redegjørelse vedkommende marinebudgettets kap. 4, tit. 1 (1918):

»Iverksættelsen av bygningen av de 4 undervandsbaater ved Thune-Kaldnæs har gaat langsomt baade paa grund av de

mange vanskeligheter med materialanskaffelser, og fordi de forberedende arbeider, som særlig Kaldnæs har maattet foreta for at kunne sætte igang bygningen av de 4 skrog, har været underkastet de for tiden herskende vanskelige forhold med hensyn til maskinanskaffelser m. v. Særlig har opførelsen av en ny spanteovn støtt paa mange vanskeligheter. Men nu er baade denne og en ny stor platevals færdig og opsat.

Paa grund av de raskt stigende priser efter kontraktavslutningen har departementet for at paaskynde bygningen maattet overta bestillinger av materialier og endel maskiner, som ikke utføres av de kontraherende verksteder selv.

Saaledes er f. eks. hovedelektromotorer til alle 6 undervandsbaater bestilt underrett hos Norsk Elektrisk & Brown Boveri. Der er fra Schweiz mottat fuldt sæt dieselmotorer til 2 undervandsbaater.

Man haaber nu ved nævnte verksteder at kunne sætte kraft paa skrogbygningen, da alle materialer er kommet, spantebøining m. v. er igangsatt og det viktigste støpegods er færdig og tatt i arbeide i maskinverkstedet. Av støpegodset, der er levert av et specialfirma, maatte desværre en forholdsvis stor del kasseres paa grund av støpefeil.

Hos Thune er ankerspil, styreapparater, torpedoutskytningsapparater, akselledninger og ventiler under arbeide. Praktisk tatt er alt staalstøpegods vedrørende de ovennævnte saker ankommet og endel satt i arbeide. Metalstøpegodset er ogsaa delvis støpt eller under støpning. Endel detaljer er ogsaa færdige for montering. Bimaskiner, saasom: luftkompressorer, sirkulationspumper, ballastpumper og hjelpepumper er bestilt.

I st. prp. nr. 84, 1916, side 30—31 er redegjort for de foreløbige forhandlinger angaaende anskaffelser av undervandsbaater av en mindre type end vore nuværende.

Forhandlingene resulterte i at der i november 1916 gjennom Thunes mek. verksted blev sluttet kontrakt med Electric Boat Co. i Amerika om bygning av 2 mindre undervandsbaater av C-typen.

Imidlertid traadte De Forenede Stater vaaren 1917 ind i krigen, og det har senere ikke lyktes at faa levering overensstemmende

med kontrakten. Der paagaar fremdeles underhandlinger om den hensigtsmæssigste maate hvorpaa byggektrakten kan søkes opretholdt.

2. Skrogene til de 2 torpedobaater »Stegg« og »Snøgg« er under arbeide ved marinens hovedverft og maskineriene hos Thune-Hamar.

Ved verftet er alle spanter færdigklinket, og kjølplaterne er paabegyndt. Ved Hamar er samtlige større hoveddeler til maskineriene støpt og under dreining, og arbeidet med kjelerne er i god gjænge.

3. Mineutlæggeren »Glommen« er mottat fra Akers mek. verksted og har været utrustet siden juli ifjor. Mineutlæggeren »Laugen« vil bli sat paa vandet ved samme verksted i den nærmeste fremtid. Med hensyn til den 3dje mineutlægger av denne type (jfr. st. prp. nr. 56 for 1917) har man endnu ikke avsluttet kontrakt, da materialer ikke har kunnet tilveiebringes.

4. De to smaa kanonbaater »Rauma« og »Orkla« blev kontrahert ved Kaldnæs mek. verksted, som bestilte materialer fra Tyskland. Da denne materialbestilling ikke blev effektuert, og det viste sig ugjorlig at faa leveranser fra anden kant paa rimelige betingelser, fandt departementet at maatte utsætte disse fartøiers bygning forsaavidt skrogene angaar, indtil materialer kan skaffes.«

3. Utdrag av skrivelse fra militærkomiteen til forsvarsdepartementet av 16de april d. a.

»Komiteen er med budgetpropositionen for kommende termin for marinen fra departementet tilstillet en særskilt redegjørelse vedrørende propositionens kap. 4, tit. 1, 3, 6 og 9.

Herav fremgaar, at den ekstraordinære nybygning av krigsskibe, hvorom beslutning blev fattet og bevilgning git i aarene 1915 og 1916, er dels væsentlig forsinket, dels ikke paabegyndt. For de 4 ved Thune-Kaldnæs bestilte u-baaters vedkommende sees departementet, for at paaskynde bygningen, at ha maattet overta bestillingen av materialer og en del maskiner, som ikke utføres av vedkommende verksteder selv.

Man skal i den anledning anmode om nærmere redegjørelse med opplysning om naar saadan foranstaltning blev truffet, hvilken indflydelse dette har paa kontrakterne — herunder leverancetiderne — og hvorledes det økonomiske mellemværende mellem staten og de kontraherende verksteder i den anledning er ordnet. Saavidt erindres av kontrakterne, som i sin tid var komiteen tilstillet, var anskaffelsen av materialer og tidspunktet herfor overlatt vedkommende verksted uten betingelser. Forsaavidt forholdet var et andet, bedes dette opplyst.

Det opplyses i redegjørelsen at der i november 1916 blev sluttet kontrakt med amerikansk firma om bygning av de to mindre u-baater, at det senere ikke er lykkedes at faa levering overensstemmende med kontrakten, men at underhandling paagaar. Likeledes opplyses angaaende de to kanonbaater, som blev kontrahert ved Kaldnæs, at departementet har maattet utsætte disse fartøiers bygning paa grund av at materialbestillingen ikke blev effektuert.

Komiteen tør anmode om opplysning om disse kontrakter fremdeles ansees gjældende og i tilfælde i hvilken form. Man skal endvidere anmode om opgave over de beløp, der hittil maatte være utbetalt hvert enkelt av de kontraherende firmaer for samtlige nybygningers vedkommende, der utføres efter kontrakt med private firmaer; likeledes over de beløp som av departementet er utbetalt for leveranser, som dette efter kontrakterne eller efter senere bestemmelser har overtat.

Da nogen tid er hengaat siden avgivelsen av heromhandlede redegjørelse, bedes opplyst, hvad der i mellemtiden maatte være tilkommet av interesse for nybygningsspørsmålet i sin helhet.«

4. Utdrag av svarskrivelse av 6te juni d. a. fra forsvarsdepartementet til militærkomiteen.

»I anledning av den ærede komites skrivelse av 16de f. m. skal departementet tillate sig at fremkomme med nærmere redegjørelse i tilslutning til de i budgetpropositionens hemmelige del meddelte opplysninger angaaende marinens ekstraordinære nybygning.

U n d e r v a n d s b a a t e n e B. 3 — B. 6.

I henhold til kontrakten med Thune er verkstedet forpligtet til at ha den første baat færdig til prøvning 25 maaneder efter at de vigtigste skrogmaterialer er ankommet til Kaldnæs.

Til sammenligning skal anføres at den tilsvarende tid for leveransen av undervandsbaatene A. 2—A. 4 fra Germaniawerft i Kiel, hvor materialene selvsagt var for haanden, var 20 maaneder for 1ste baat, og denne tid blev overskredet med ca. 7 maaneder. Med dette for øie fandt man ikke at kunne forlange en kortere leveransetid, og at faa sluttet en kontrakt med privat verksted om nybygninger med leveranse regnet fra kontraktunderskrift, naar man er avhengig av specielle materialsorter, der maa skaffes fra utlandet, maatte under de daværende forhold ansees ugjærlig.

Kaldnæs mek. verksted bestilte i rimelig tid efter kontraktens avslutning skrogmaterialer fra Tyskland — i mai 1916 — men da departementet fandt at utsiktene til at faa disse materialer var smaa og blev mindre efterhvert, lot man marinens representant ved Electric Boat Co. i Amerika bestille materialer, for saa snart som mulig at faa byggekontrakten sat i kraft.

I skrivelse av 11te oktober 1916 refererte hovedverftet et fra Amerika indkommet telegrafisk tilbud, idet der angaaende priserne blev anført følgende:

»Den opgivne pris av 4 cent svarer til 31 øre pr. kg., og den opgivne pris av 5 cent svarer til 39 øre pr. kg. Til B. 1 og B. 2 kostet materialene gjennemsnitlig ca. 14 øre pr. kg. fob. New-York, og det materiale som Kaldnæs Patentslip og mek. verksted hadde bestilt i Tyskland til B. 3 og B. 6 skulde koste ca. 28 1/2 øre pr. kg. fob. Rotterdam for klædningsplater (ca. 280 ton) og ca. 22 øre pr. kg. for øvrige plater. Fragt og omkostninger fra New-York for materialer til B. 1 og B. 2 beløp sig til ca. 12 øre pr. kg.

Saafernt det fremdeles ikke er mulig at

skaffe materiale fra Tyskland antar verftet at premierløytnant Dons' ordre av staalmaterialer bør stadfæstes. Og dersom det skulde vise sig at det i Tyskland bestilte materiale allikevel kan bli levert, vil bestillingen fra Amerika kunne brukes til fortsatt bygning eller reparation av undervandsbaater og til reserve-materialer«.

Dette tilbud blev akseptert og materialene ankom til Kaldnæs i januar 1917 med en samlet utgift av ca. kr. 415 000,00. Marinens hovedverft har derfor regnet leveransetiden fra denne tid, skjønt Kaldnæs senere har paa-beropt sig at endel av de nødvendigste materialer først er ankommet i december 1917. Forhandlinger herom paagaar.

Foruten skrogmaterialer, som saaledes er anskaffet ved departementets forsyning, har departementet likeledes bestilt hovedelektromotorer og elektriske motorer til hjelpemaskiner til et samlet beløp av ca. kr. 446 000,00 for de undervandsbaater som skal bygges av Thune-Kaldnæs. Denne bestilling blev gjort efter anbud fra Norsk Elektrisk & Brown Boveri i december 1916. Der var oprindelig indhentet anbud paa elektriske motorer kun til de 2 baater, som bygges ved verftet, men man fandt av hensyn til opnaelse av ensartethet i materiel paa alle 6 baater og til den prisreduktion, som kunne opnaes ved en større leveranse, at det vilde være hensigtsmæssigst at bestille motorer til alle 6 baater under ett.

Prisen for motorer til 2 baater var kr. 220 000,00 eller kr. 110 000,00 pr. sæt, mens den ved samtidig bestilling av 6 sæt blev redusert til kr. 93 333,00 pr. sæt.

Thune hadde kalkulert prisen til kr. 35 000,00 pr. sæt.

Prisen paa elektromotorer vilde nu — efter en fra Norsk Elektrisk & Brown Boveri medio mai mottat underhaandsmeddelelse — være kr. 150 000,00 pr. sæt ved bestilling av 6 sæt.

Med hensyn til de beløp som er utbetalt de kontraherende verksteder, er disse overensstemmende med kontrakten følgende:

kr.	600 000,00	(150 000,00 pr. baat)	14 dage	efter kontraktavslutningen
-	600 000,00	—»—	3 mdr.	—»—
-	600 000,00	—»—	6 mdr.	—»—
		Desuten er utbetalt endel		
		av 4de termin (9 mdr.		—»—
-	400 000,00	forutsat at de væsentligste skrogmaterialer er levert.)		

Tilsammen . . kr. 2 200 000,00

4de termin var i kontrakten ogsaa bestemt til kr. 150 000,00 pr. baat, men man har her foreløbig gjort et avdrag paa kr. 200 000,00, fordi materialene er bestilt av departementet.

Av de senere terminer, tilsammen kr. 4 000 000,00, forfalder den første til utbetaling efter stabelavløpningen, og de øvrige senere efter byggestadiene.

Det bør bemerkes at de nyanlæg som Thune maatte utføre for at kunne bygge undervandsbaater og andre mindre fartøier for marinen ved kontraktavslutningen blev beregnet til at koste ca. kr. 850 000,00. Til saadanne anlæg er nu efter meddelelse fra Thune medgaat ca. 1,6 mill. kroner og der vil yderligere paaløpe utgifter saa de nævnte anlæg i det hele vil koste Thune 1,8 å 2 mill. kroner.

Der paagaar for tiden underhandlinger mellem Thune og departementet angaaende det regnskapsmessige opgjør for de ovennævnte bestillinger, som departementet selv har gjort.

Endvidere vil der samtidig bli behandlet forskjellige spørsmål om tillem্পninger i den kontraktmessige pris for fartøiene, idet de ekstraordinære prisstigninger siden kontraktens avslutning maa antages at ville paaføre de kontraherende verksteder meget betydelige tap, ifald kontraktprisen opretholdes.

Det maa erindres at byggefirmaene efter kontrakten skulde ha en avanse av 15 pct. av sine samlede utgifter, idet dog samtidig fastsattes en maksimalpris paa den hele leveranse paa kr. 6 200 000,00.

Som sikkerhet for Thunes forpligtelser er utfærdiget et skadesløsbrev i verkstedets faste eiendommer paa kr. 1 500 000,00 med prioritet efter kr. 1 500 000,00.

Departementet er fremdeles av den opfatning at der ved kontraktens indgaaelse er

tat alle rimelige forbehold saavel til ikrafttræden som til betalingsvilkaar og sikkerhetsstillelse, og uten de materialbestillinger departementet selv overtok i slutten av 1916 vilde man fremdeles ha været uten materialer for bygning av disse 4 undervandsbaaters skrog.

Efter Amerikas indtrædelse i krigen hadde det formentlig været likesaa umulig at faa kontrahert og levert disse materialer derfra som det har vist sig ugjærlig at faa den i Tyskland av Kaldnæs kontraherte materialleveranse effektuert. Siden materialene fra Amerika blev bestilt er priserne øket i meget høi grad — ca. 300 pct. — saaledes at departementets indgripen paa dette punkt ogsaa i økonomisk henseende maa antages at ha været meget heldig.

Med hensyn til de kontraherende verksteders opfyldelse av deres forpligtelser maa det erindres, at verkstedene for at komme igang med undervandsbaatsbygningen har maattet foreta utvidelser i større stil (omhandlet i kontrakten), og herunder har hat de sedvanlige vanskeligheter at kjæmpe med baade for at faa byggearbeidene utført og for materialanskaffelsernes vedkommende. Endvidere har den lange og under de nuværende forhold overmaade vanskelige forbindelse med Electric Boat Co. i Amerika, som skal levere arbeidstegninger, ogsaa delvis vanskeliggjort verkstedenes planlæggelse av en rationel bygning av disse fartøier, der er et helt nyt arbeidsfelt. Der er ved marinens hovedverft etablert en særskilt kontrol med undervandsbaatbygningen ved private verksteder, og paa grundlag av dennes rapporter har verftet flere gange pekt paa at bygningen ved Kaldnæs gaar langsomt. Departementet har imidlertid indtryk av at de ovenfor nævnte vanskeligheter, som særlig blev fremtrædende efter De Forenede Staters indtræden i krigen, har væ-

ret en sterkt medvirkende aarsak heri, og da nu verkstedet har faat sit utstyr nogenlunde i orden haaber man paa at der skal bli fortgang i arbeidet.*)

U n d e r v a n d s b a a t e n e C. 1—C. 2.

Den 2den november 1916 sluttedes kontrakt med Thunes mek. verksted om levering av 2 mindre undervandsbaater. Disse fartøier skal konstrueres og bygges efter »knock-down« principet av Electric Boat Co. i Amerika og sammenbygges av Thune, som selv fremstiller dieselmotorene.

Efter De Forenede Staters indtrædelse i krigen er de amerikanske verfter overlæsset med arbeide for staten, som har fortrinsret, og de mange forsøk som er gjort for at faa bygningen iverksat har vist sig resultatløse.

Man arbeider derfor med at søke istandbragt en ordning derhen, at Electric Boat Co. som har materialer til baatene liggende færdig sender disse samt tegninger og de nødvendige specialmaskiner til Norge, og at bygningen utføres her. Saavel E. B. Co. som Thune har erklært sig beredt til at forandre kontrakten i denne retning, og der paagaar forhandlinger mellem Thune og Electric Boat Co. om paa hvilke betingelser en forandring av kontrakten skal foretages. Med sidste baat fra Amerika er ankommet materialer til en c-baat.

Der er av kontraktsummen utbetalt 1ste termin — ved bestilling — ca. kr. 500 000,00.

2 m i n d r e k a n o n b a a t e r.

Disse fartøier er kontrahert ved Kaldnæs mek. verksted, men de i Tyskland kontraherte materialer har det endnu ikke lyktes at faa. Som i den hemmelige del av budgetindstillingen anført har man utsat bygningen indtil materialer kan skaffes paa nogenlunde rimelige betingelser andetstedsfra, men kontrakten er forøvrig fremdeles gjældende. Man skulde anta at Kaldnæs naarsomhelst er villig til at hæve kontrakten, da den pris for fartøiene som i begyndelsen av 1916 blev fastsat selvfølgelig ligger betraktelig under de priser, som nu eller i en nærmere fremtid maatte

*) Siden 1ste mai har der været streik ved Kaldnæs verksted.

betales. Medmindre der fra Stortingets side maatte bli uttalt noget ønske i den anledning har derfor departementet foreløbig ikke tænkt at søke kontrakten annullert.

For skrogbygningen er kontraktprisen tilsammen kr. 440 000,00 og for levering og installation av maskineriene kr. 322 400,00. Herav er ved kontraktens underskrift utbetalt henholdsvis $\frac{1}{6}$ og $\frac{1}{4}$ med tilsammen ca. kr. 154 000,00.«

Komiteens bemerkninger:

Komiteen har efter henvendelse til departementet hat anledning til ved et utvalg at gjøre sig bekjendt med en del korrespondance i sakens anledning mellem departementet og Thune og mellem departementet og den etablerte inspektion der utføres av marinenes hovedverft.

Av de opplysninger der saaledes har staat til komiteens raadighet fremgaar at bygningen av de fartøier der skulde bygges av Thune-Kaldnæs er i en særdeles utilfredsstillende stilling.

Hvad angaar de torpedobaater som bygges av marinenes verft under medvirken av Hamar mekaniske verksted, da gir de foreliggende opplysninger ikke anledning til bemerkning fra komiteens side.

Som det vil sees omfatter det førstnevnte materiel:

- I. 4 større u-baater.
- II. 2 kanonbaater.
- III. 2 mindre u-baater.

Man skal nedenfor behandle saken punktvis for de ovennævnte 3 kategorier:

I. Hvad de 4 større u-baater angaar da er vistnok en god del arbeide utført, men baatene er endnu (ca. 2 $\frac{1}{2}$ aar efter kontraktavslutningen) ikke sat paa stabelen.

Hvad angaar de forskjellige aarsaker hertil skal bemerkes: Kaldnæs verksted synes at ha været særdeles litet skikket til at effektuere en bygning som den heromhandlede. Saa sent som 6te juni d. a. uttaler nemlig departementet at verkstedet nu har faat sit utstyr nogenlunde i orden.

Hvad angaar skrogmaterialerne, da sees

disse først at være bestilt av verkstedet i mai 1916 (kontrakten blev undertegnet ultimo december 1915), men da det drog for længe ut med leveringen maatte departementet gripe ind og skaffe materialer fra Amerika. Det viser sig at ekstrautgifterne ved dette arrangement — over kr. 200 000,00 — i sin helhet er baaret av staten, idet Thune kun er debitert den sum (ca. kr. 200 000,00) som materialerne vilde ha kostet levert fra Tyskland efter verkstedets bestilling.

Hvad angaar arbeidets gang da viser det sig av den ovenfor nævnte korrespondance at inspektionen (marinens hovedverft) allerede fra vaaren 1917 ved flere anledninger klager over at der lægges for liten kraft i arbeidet. I skrivelse av 13de mars d. a. indberettes saaledes at der ved sidste inspektion kun arbeidet en megen liten styrke paa baatene. Det er indlysende, uttaler hovedverftet, at der vil medgaa mange aar før disse baater blir færdige, naar der ikke sættes mere arbeidskraft ind. Og hovedverftet konkluderer med at henstille til overveielse om der ikke er grund for staten til at opsi kontrakterne paa grund av misligholdelse og selv overta bygningen. Verkstedet der er gjort bekjendt med hovedverftets uttalelser gir en del forklaringer og paastaar ikke at kunne bebreides noget i denne henseende.

Allerede fra 1916 sees Thune at ha arbeidet paa at faa revidert kontrakterne under henvisning til de stadig stigende priser paa materialer og arbeidskraft og departementet medgir ogsaa at de forandrede forhold kan gjøre nogen forandring i kontrakterne berettiget.

Hvad Thune først og fremst tar sigte paa er at faa ophævet den kontraktmæssige maksimumspris for de 4 u-baater.

Dette fraraader imidlertid verftsdirektøren som departementets raadgiver bestemt, men tilraader i tilfælde andre lempninger.

Noget endelig standpunkt i saken sees ikke departementet at ha tat, og nogen ordning er saaledes ikke kommet istand uagtet saken som nævnt har været paa bane i meget lang tid.

II. Hvad angaar de 2 kanonbaa-

ter da er saken forsaavidt oversigtlig som hittil intet er foretat med undtagelse av utbetaling av 2 terminer til verkstederne.

Departementet uttaler at det foreløbig ikke har tænkt at søke kontrakterne annullert med mindre der fra Stortinget maatte bli uttalt noget ønske i den anledning.

III. Bygningen av de to mindre u-baater er endnu ikke paabegyndt og spørsmålet om hvad videre skal foretages er helt uutredet. Departementet oplyser at der arbeides paa at faa en ny ordning istand med de kontraherende firmaer, men til noget avgjørende punkt i forhandlingerne er man efter hvad der foreligger vistnok ikke kommet.

Aarsaken til at materialerne til en av baatene er avsendt fra Amerika og ankommet hit uten at nogen ordning som skulde medføre dette skritt er truffet, er saavidt man kan se hittil uopklaret.

Komiteen vil for sit vedkommende uttale:

Efter det som foreligger har komiteen faat det totalindtryk, at der fra verkstedernes side har været lagt liten kraft i arbeidet og at der fra departementets side heller ikke har været handlet med den ønskelige raskhet og energi likeoverfor verkstederne.

Man har indtryk av at byggespørsmålets mislige stilling delvis skyldes den omstændighet at det økonomiske og kontraktmæssige forhold mellem departementet og verkstederne maa siges for tiden ikke at være ordnet.

Verkstederne har som man vil ha set fremsat krav om lempninger i kontrakterne og underhandlinger herom har paagaat og paagaar fremdeles, uten at noget endelig resultat foreligger.

Hvem der i første række bærer hovedansvaret for forsinkelse av byggearbeidet hittil kan komiteen for nærværende ikke uttale sig om. Heller ikke vil komiteen ved nærværende ha tat noget standpunkt til spørsmålet om hvorvidt kontrakterne bør revideres eller hvilke forandringer man i tilfælde bør søke gjennomført eller gaa med paa. Hertil har man ikke tilstrækkelige oplysninger.

Som en ordning, der bør komme under

overveielse vil man dog peke paa det alternativ som inspektionen (marinens hovedverft) har antydnet, at staten selv overtar den videre bygning og fullførelse av de 4 større u-baater likesom man med inspektionen nærer sterke betænkeligheter mot det fra Thune fremsatte forslag om ophævelse av maksimumsprisen for de nævnte undervandsbaate.

Hvad angaar de bestilte kanonbaater har departementet som ovenfor nævnt henskutt spørsmålet om kontraktens opretholdelse eller ikke til Stortingets avgjørelse. Komiteen kan imidlertid ikke tilraade Stortinget at ta nogen bestemmelse, forinden sjømilitære sakkyndige har hat anledning til at uttale sig om, hvorvidt det fremdeles ansees ønskelig at faa bygget skibe av denne type eller om man bør søke midlerne frigjort for anden anskaffelse.

Hvad angaar de 2 smaa u-baater er forholdene av en saa indviklet natur, at enhver positiv uttalelse fra komiteen for nærværende er udelukket.

Som resumé av det foregaaende vil komiteen fremholde, at der nu maa slaaes et avgjørende slag i de foreliggende byggespørsmål.

Som grundlag for de videre forhandlinger bør statens juridiske rettigheter i henhold til de oprettede kontrakter først og fremst bringes klart paa det rene, samtidig som sakens forretningsmæssige og rent tekniske side blir alsidig utredet. Komiteen maa derfor anbefale, at regjeringen hurtigst mulig nedsætter en sakkyndig kommission for at ta spørsmålet om disse nybygninger under overveielse og avgi forslag om hvad der bør gjøres.

Kommissionen bør rumme foruten sjømilitær- og teknisk kyndighet forretningsmæssig og juridisk innsigt og medlemmerne bør vælges blandt mænd som ikke tidligere har hat befatning med saken.

Kommissionens arbeide bør paaskyndes mest mulig, saa beretning om hvad videre maatte være foretat og sakens stilling i det heletat ledsaget av mulige forslag fra departementets side kan bli forelagt for Stortinget ved dets sammentræden næste aar.

Komiteens medlem G a u s d a l kan i alt væsentlig slutte sig til flertallets uttalelser angaaende administrationens forhold til de private verksteder; men finder ikke at kunne slutte sig til flertallets forslag om nedsættelse av en kommission til hurtigere fremme av nybygningen til marinen, idet dette medlem mener, at den nybygning som herefter paa-begyndes ikke vil faa nogen betydning under den nuværende situation og derfor godt kan utstaa, indtil mere ordnede forhold indtræder. Derved vil efter dette medlems mening i tilfælde spares store summer, idet man da sandsynlig vil undgaa saadanne nybygninger eller i værste fald faa dem utført betydelig billigere end under de nuværende høikonjunkturer. I henhold til det anførte stemmer dette medlem mot nedsættelsen av den foreslaaede kommission.

Komiteen finder det ønskelig at nærværende indstilling behandles offentlig.

I henhold til foranstaaende indstiller komiteen til Stortinget at fatte saadan

beslutning:

Regjeringen anmodes om for næste storting at avgi en redegjørelse om marinens nybygning ved de private verksteder — i tilfælde ledsaget av forslag.

Kristiania i militærkomiteen den 31te juli 1918.

Ivar Aavatsmark,
formand.

C. Sparre,
ordfører.

Sem Sæland,
sekretær.